

Ger Jan Onrust

Slaven en schepen

Met een monument in het verschiet, een conferentie in Durban, een geruchtmakend boek en zelfs een zomernummer van *Kleio* in het teken van het slavernijverleden, mag het geen verwondering wekken dat de Nederlandse musea zich op dit onderwerp storten. Het Nederlands Scheepvaartmuseum in Amsterdam beet de spits af met Slaven en schepen. Enkele reis, bestemming onbekend; een fraaie expositie, echter met nogal wat haken en ogen.

Het Amsterdamse Tropenmuseum, het Rotterdamse Wereldmuseum, de Artotheek Zuidoost in Amsterdam, het Zeeuws Museum in Middelburg en het Afrikamuseum in Berg en Dal, allen zullen dit jaar of binnen een aantal jaren speciale aandacht aan het Nederlandse slavernijverleden geven. Nog even en we weten er alles van ...

Maar zover is het nu nog niet. Wie de recente Nederlandse uitingen over het vaderlandse aandeel in de slavenhandel en de slavernij op een rijtje zet, leest nogal eens de mededeling dat het onderwerp 'onderbelicht', 'ongekend', soms zelfs 'ongenuanceerd' is. De discussie over het slavernijmonument, de wenselijkheid van excuses door Rogier van Boxtel in Durban en de typische blanke geschiedschrijving van P.C. Emmer (*De Nederlandse slavenhandel 1500-1850*) maakten het ook voor het Scheepvaartmuseum opportuun een

tijdelijke expositie – tot eind september 2002 – aan dit onderwerp te wijden. En het moet gezegd, met deze expositie, de tentoonstelling *Pinedo in het Scheepvaartmuseum*, lesmateriaal voor basis- en voortgezet onderwijs, een symposium met onder meer bigshots als Piet Emmer en Johannes Postma en een volwassen publicatie, pakt men stevig uit.

Willem Bosman.

De opzet van de tentoonstelling

Bij het betreden van de op de eerste verdieping geplaatste expositie vallen een paar zaken vrijwel direct op. De trap opgaand loop je als het ware de bekende afbeelding van het slavenschip de *Brooks* in. Deze prent, bedoeld om de slavenhandel aan de kaak te stellen, duikt in de knik van de tentoonstelling nogmaals prominent op. Logisch, want als je slaven en schepen wilt laten zien, is dit toch wel de afbeelding waar je iets mee kunt. Ook de kleur van de expositie is

Ger Jan Onrust is docent geschiedenis en gaf enkele jaren les in Curaçao aan het Peter Stuyvesant College.

voor de hand liggend: zwart. Niet origineel (Gert Oostindie liet zelf een rouwrand in zijn bundel *Het verleden onder ogen. Herdenking van de slavernij* opnemen), maar wel effectief.

Het meest fraaie onderdeel van *Slaven en schepen* vormen echter de negen doorschijnende gordijnen die om de zoveel meter zijn opgehangen. Hierop is een portret geprint van een persoon met een slavernij-verleden en een korte bijpassende tekst. Door de manier van ophangen kan je ook 'binnen' het gordijn staan en middels een ruk aan een koord een geluidsbandje in werking stellen, zodat de betreffende historische figuur tot je spreekt. Een vondst met een probleem: de eerste maanden van de expositie zag vrijwel niemand het koord en bleven Ibn Battuta, Willem Bosman, Jacobus Capitein, Oulaudah Equiano, Esther de Friderici, Maria ter Metelen, Broos, Wolter baron van Hoëvell en Gisela Sumter hierdoor wat in het luchtledige hangen. Sinds kort leiden minder fraaie, maar wel beter zichtbare rode

koorden tot meer actie van de bezoekers.

Ibn Battuta? Esther de Friderici? Maria ter Metelen? Wolter baron van Hoëvell? Wat moeten die daar nu? Zijn dit slaven geweest?

Ja, Maria ter Metelen wel. Zij is door Barbarijse zeerovers gevangen genomen en verbleef twaalf jaar in slavernij. Battuta reisde onder meer naar N'Djenne en becommentarieerde de slavernij. De Friderici woonde in het tweede kwart van de negentiende eeuw in Suriname en beschreef onder meer de levensomstandigheden van de slaven. Baron van Hoëvell was voorvechter voor de afschaffing van de slavernij.

Niet echt 'klassieke slaven' dus. Dat geldt evenmin voor nog twee anderen: opperkoopman Bosman – van wie het prachtige portret op fort Elmina aan het begin van de expositie hangt – en de vrijgemaakte en tot dominee opgeleide slavernijverdediger Capitein, die je moeilijk als exemplarisch voor slavenhandel en slavernij kunt aanmerken. De enige voor

wie dat echt geldt is Broos, leider van de marrongemeenschap 'Brooskamp'.

De ontbrekende 500.000 mensen

Als je, zoals het Scheepvaartmuseum stelt, slavenhandel en slavernij onderbelicht vindt, waarom geef je dan niet meer prominentie aan de personen om wie het gaat: de slaven. Waarom geen Boni of Tula? Waarom geen anonieme vrouw geplukt uit de lijsten van de Middelburgse Commercie Compagnie? Waarom aandacht voor slavernij in Oostindië en de voor losgeld ontvoerde blanke slaven door 'den Turk'?

Het antwoord ligt voor de hand: van Capitein, die zich niets herinnerde van zijn leven als slaaf, Broos, Equiano en de andere zes zijn portretten voorhanden. Equiano – die naar Amerika werd getransporteerd – heeft zelfs de reis, de beruchte middle passage (midentocht) beschreven, hetgeen van geen van de ruim 500.000 op Nederlandse schepen naar de Amerika's getransporteerde Afrikaanse personen gezegd kan worden.

Daarmee is direct een volgend probleem genoemd. Ondanks dat het een belangrijke handelstak is geweest waar honderdduizenden bij betrokken waren, zijn weinig materiële herinneringen bewaard gebleven. Geen enkel Nederlands museum, noch musea in Suriname en op de

Het fregat Boreas voor Elmina, circa 1780. Aquarel van F. Jägerschöld.

Nederlandse Antillen en Aruba, bezit een representatieve collectie slavernijmemorabilia. Veel is vernietigd, nooit waard geacht om bewaart te blijven en wordt vaak ook nu nog als aanstootgevend ervaren.

Het sterke van de op de benedenverdieping gehuisveste tentoonstelling van werk van de Antilliaanse kunstenaar Geraldo Pinedo is de confrontatie die dit werk met het slavernijtaboe aangaat.

Wat toont *Slaven en schepen* wel? Een aantal schilderijen van blanken (inclusief de bekende Rembrandt-ets) waarop deze met hun zwarte bedienden zijn afgebeeld, kaarten, boeken, spullen van de WIC, een diorama van een Surinaamse plantage, de bekende Stedman prenten, manumissiepapieren, wat Afrikaans materiaal uit Leiden, schepen natuurlijk, boeien, een slavenblok en een knots van een slavendrijver. De laatste drie voorwerpen brengen je dichterbij dan ooit bij slaven. Ze komen uit het Afrika Museum, hetgeen benieuwd maakt naar de plannen van deze instelling.

Met schepen is de tweede poot van de expositie genoemd. Jammer genoeg heeft het Scheepvaartmuseum hier een kans laten liggen. Een opengewerkt model van een slavenhaler, met daarin op schaal de slaven in de ruimen, was een verrijking geweest voor de permanente collec-

tie van het museum. Het zal er ooit van moeten komen, dus waarom nu niet?

Toch is een poging gedaan om de ruimte voor te stellen. In een hoek van de expositie is de afbeelding van de Brooks op menselijke grootte weergegeven. Hierin is een uitsparing gemaakt, waarin de ruimte voor de slaven ervaren kan worden. Een vondst.

Een andere vondst is op het einde: een wand vol (gesproken) getuigenissen van nazaten van slaven. Het maakt pregnant duidelijk dat Nederland nog niet af is van het slavernijverleden.

Ten slotte

Slaven en schepen is een interessante expositie, die alleen al om de fraaie staaltjes van moderne tentoonstellingstechniek de moeite waard is om te bezoeken. De nadruk ligt op de plaatsing van het verschijnsel slavernij in de tijd en het Nederlandse aandeel daarin. Te weinig wordt ingegaan op de personen waarom het toch eigenlijk gaat: de zwarte slaven. Over de manier van leven en over allerlei gebruiken en gewoonten is toch veel meer over te vertellen. Die namen de Afrikanen immers mee in slavernij en hebben hun invloed uitgeoefend op wat zij daar werden. Ook het dagelijks leven in slavernij komt niet uit de verf.

Ondanks de persoonlijke invalshoek komen de mensen waarom het gaat dus vrijwel niet voor het voetlicht. Als je luistert naar de sprekers die, aan het einde van de tentoonstelling, vertellen over dichtbij voorouders, die nog slaaf waren, ga je weg met het idee dat je eigenlijk veel meer had willen weten.

De expositie is niet groot en je moet willen luisteren, dus niet geschikt voor bezoek met veel leerlingen tegelijk. Als een deel van de groep de VOC-replica de Amsterdam bezoekt en eventueel de reguliere expositie, gaat het beter.

Misschien is het een idee om al van te voren met de leerlingen af te spreken dat ze in ieder geval extra goed luisteren naar het verhaal van een van de historische sprekende figuren, om het later na te vertellen of om een verslag mee te maken.

**Nederlands Scheepvaartmuseum,
Amsterdam.
Tot 29 september 2002.**

**Er zijn speciale groepstarieven.
Werkbladen voor tijdens het
rondwandelen op aanvraag
beschikbaar.**

**Informatie en reserveringen:
020-5232238.**